NCERT Solutions for Class 9 Sanskrit Shemushi Chapter 11 पर्यावरणम्

अभ्यासः

प्रश्न 2.
अधोलिखितानां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतभाषय लिखत –

(क) प्रकृतेः प्रमुखतत्त्वानि कानि सन्ति?
उत्तर:
पृथिवी, जलं, तेजो, वायुः आकाशश्च।

(ख) स्वार्थान्धः मानवः किं करोति?
उत्तर:
स्वार्थान्धः मानव: पर्यावरणं नाशयति।
(ग) पर्यावरणे विकृते जाते किं भवति?
उत्तर:
पयावरणे विकृते जाते विविधाः रोगाः जायन्ते।

(घ) अस्माभिः पर्यावरणस्य रक्षा कथं करणीया?
उत्तर:
अस्माभिः वृक्षारोपणैः स्थल-जलचराणां जीवाना रक्षणैः च पर्यावरणस्य रक्ष करणीया।

(ङ) लोकरक्षा कथं संभवति?
उत्तर:
लोकरक्ष प्रकृतिरक्षया संभवति।

(च) परिष्कृतं पर्यावरण अस्मभ्यं किं किं ददाति?
उत्तर:
परिष्कृत पर्यावरण अस्मभ्यं जीवनसुखानि, सद्विचाराणि माङ्गलिकद्रव्याणि च ददाति।

प्रश्न 3.
स्थूलपदान्यधिकृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत –

(क) वनवृक्षाः निर्विवेक छिद्यन्ते।
उत्तर:
के निर्विवेक छिद्यन्ते।

(ख) वृक्षकर्तनात शुद्धवायुः न प्राप्यते।
उत्तर:
कस्मात् शुद्धवायुः न प्राप्यते।

(ग) प्रकृति जीवनसुखं प्रददाति।
उत्तर:
प्रकृति कि प्रददाति।

https://www.evidyarthi.in

(घ) अजातशिशुः मातृगर्भे सुरक्षितः तिष्ठति।
उत्तरः
अजातशिशुः कुत्र सुरक्षितः तिष्ठति?

(ङ) पर्यावरणरक्षणं धर्मस्य अङ्गम् अस्ति।
उत्तरः
पर्यावरणरक्षणं कस्य अङ्गम् अस्ति?

प्रश्न 4.
उदाहरणमनुसृत्य पदरचनां कुरुत –
(क) यथा-जले चरन्ति इति चलचराः

1. स्थले चरन्ति इति ....
2. निशायां चरन्ति इति ....
3. व्योम्नि चरन्ति इति ....
4. गिरौ चर्रान्त इति ....
5. भूमौ चरन्ति इति ....

उत्तरः

1. स्थले चरन्ति इति – स्थलचराः
2. निशायां चरन्ति इति – निशाचराः
3. व्योम्नि चरन्ति इति – व्योमचराः
4. गिरौ चरन्ति इति – गिरिचराः
5. भूमौ चरन्ति इति – भूमिचराः

प्रश्न 4.
(ख) यथ-न पेयम् इति – अपेयम्

1. न वृष्टि इति ....
2. न सुखम् इति ....
3. न भावः इति ....
4. न पूर्णः इति ....

उत्तरः

1. न वृष्टि इति – अवृष्टिः
2. न सुखम् इति – असुखम्
3. न भावः इति – अभावः
4. न पूर्णः इति – अपूर्णः

प्रश्न 5.
उदाहरणनुसत्य पदनिर्माण कुरुत –
यथा – वि + कृ + क्तिन् = विकृतिः

(क) प्र + गम् + क्तिन् = ...
(ख) दृश् + क्तिन् = ...
(ग) गम् + क्तिन् = ...

https://www.evidyarthi.in

(घ) मन् + क्तिन् = ...
(ङ) शम् + क्तिन् = ...
(च) भी + क्तिन् = ...
(छ) जन् + क्ति = ...
(ज) भज् + क्तिन् = ...
(झ) नी + क्तिन् = ...
उत्तर:
(क) प्र + गम् + क्तिन् = प्रगतिः
(ख) दृश् + क्तिन् = दृष्टिः
(ग) गम् + क्तिन् = गतिः
(घ) मन् + क्तिन् = मतिः
(ङ) शम् + क्तिन् = शान्तिः
(च) भी + क्तिन् = भीतिः
(छ) जन् + क्तिन् = जातिः
(ज) भज् + क्तिन् = भक्ति
(झ) नी + क्तिन् = नीतिः

प्रश्न 6.
निर्देशानुसार परिवर्तयत
यथा – स्वाथान्धो मानवः अद्य पर्यावरणं नाशयति (बहुवचने)।
स्वार्थान्धाः मानवाः अद्य पर्यावरण नाशयन्ति।

(क) सन्तप्तस्य मानवस्य मङ्गलं कुतः? (बहुवचने)।
उत्तर:
सन्तप्तानां मानवाना मङ्गलं कुतः?

(ख) मानवाः पर्यावरणकुक्षौ सुरक्षिताः भवन्ति। (एकवचने)
उत्तर:
मानवः पर्यावरणकुक्षौ सुरक्षितः भवति।

(ग) वनवृक्षाः निर्विवेक छिद्यन्ते। (एकवचने)
उत्तर:
वनवृक्षः निर्विवेक छिद्यन्ते।

(घ) गिरिनिर्भराः निर्मल जलं प्रयच्छन्ति। (द्विवचने)
उत्तर:
गिरिनिर्झरा: निर्मलं जलं प्रयच्छतः।

(ङ) सरित् निर्मल जलं प्रयच्छति (बहुवचने)
उत्तर:
सरित: निर्मल जलं प्रयच्छन्ति।

प्रश्न 6.
पर्यावरणरक्षणाय भवन्तः किं करिष्यिन्ति इति विषये पञ्च वाक्यानि लिखत।
यथा – अहं विषाक्तं अवकरं नदीषु न पातयिष्यामि।

https://www.evidyarthi.in

(क) ....।
(ग) ....।
(ख) ....।
(घ) ....।
(ङ) ....।
उत्तर:
(क) अहं यत्र-तत्र वृक्षारेपणं करिष्यामि।
(ख) अहं कदापि वृक्षान् न छेत्स्यामि।
(ग) नद्याः जले कूपे वा अपशिष्टं न क्षेपयामि।
(घ) मलमूत्राय प्रसाधनकक्षे एवं गमिष्यामि।
(ङ) कदापि प्रदूषणोत्पादक वाहन न चालयिष्यामि।

प्रश्न 7.
(क) उदाहरणमनुसृत्य उपसर्गान् पृथक्कृत्वा लिखत –
यथा – सरंक्षणाय – सम्

1. प्रभवति ....
2. उपलभ्यते ....
3. निवसन्ति ....
4. समुपहरन्ति ....
5. वित्तरन्ति ....
6. प्रयच्छन्ति ....
7. उपगता ....
8. प्रतिभाति ....

उत्तर:

1. प्रभवति – प्र
2. उपलभ्यते – उप
3. निवसन्ति – नि
4. समुपहरन्ति – सम् + उप
5. वितरन्ति – वि
6. प्रयच्छन्ति – प्र
7. उपगता – उप
8. प्रतिभाति – प्रति

प्रश्न 7.
प्रति (ख) उदाहरणनुसृत्य अधोलिखितानां समस्तपदाना विग्रहं लिखत –
यथा- तेजोवायुः तेजः वायुः च।
गिरिनिर्झराः गिरयः निर्झराः च।

1. प्रतिभाति – ....
2. लतावृक्षौ – ....
3. पशुपक्षी – ....
4. कीटपतङ्गो – ....

उत्तर:

https://www.evidyarthi.in

1. प्रतिभाति – पत्रम् पुष्पञ्च (पुष्पम् च)
2. लतावृक्षौ – लता वृक्षश्च (वृक्षः च)
3. पशुपक्षी – पशु पक्षी च
4. कीटपतङ्गौ – कीटः पतङ्गः च

https://www.evidyarthi.in